

A magyar lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásai 2017-ben¹

Gyorsjelentés egy országos reprezentatív lakossági felmérés eredményeiről

TÓTH Máté

Bevezetés

A könyvtáros szakma egy régi adósságát törlesztette a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, amikor EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek” pályázati konstrukció keretében „Az én könyvtáram” című kiemelt projektben lehetőséget teremtett két országos, reprezentatív olvasási és könyvtárhasználati felmérésre a 3–18 és a 18 éven felüli hazai lakosság körében.

Legutóbb 2005-ben volt erre lehetőség, amikor a Könyvtári Intézet a TÁRKI Közvéleménykutató céggel való együttműködésben a Háztartás Monitor kutatás részeként 10 kérdést tett fel egy minden korábbinál nagyobb, 3674 főt számláló mintasokaságnak.² Nagy Attila és a Péterfi Rita gyorsjelentést követően még több szempontból is elemezte a 2005-ben felvett adatokat.³ 1964-től kezdve rendelkezünk

idősoros adatokkal a hazai felnőtt lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásairól. 1964-ben Mándi Péter a 15 éven felüli hazai lakosság körében végzett kérdőíves vizsgálatot. Itt elsősorban a könyvvásárlás és a könyvolvasás volt a fókuszban, de már a könyvtárhasználat legfontosabb mutatói is megjelentek.⁴ Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ olvasáskutatói műhelyének tagjaként Gereben Ferenc 1978-ban,⁵ majd 1985–86 telén végzett országos reprezentatív felmérést, amelyekben elsősorban a felnőtt lakosság olvasási és olvasmánybeszerzési szokásait kutatták, de a könyvtári tagságra vonatkozóan is tettek fel kérdéseket.⁶ A rendszerváltást követő években 1991-ben és 1993-ban az 1985–86-os vizsgálat kérdéseit tették fel vidéki települések felnőtt lakosságának. Ez utóbbi nem tekinthető reprezentatív kutatásnak, ugyanis összesen 9 településről mindössze 464 fő válasz-

adó volt. (A mintaválasztást az indokolta, hogy a korábbi évek kutatásaiban a kisvárosok válaszadói szolgáltatták az átlagoshoz közel eső értékeket.)⁷ Az 1960-astól az 1990-es évekig tartó időszak olvasás és könyvtárszociológiai eredményeiről két nagyobb lélegzetvételű összefoglalás született az ezredforduló környékén Gereben Ferenc tollából.⁸ 2000 őszén a *Kerkai Jenő Egyházzsociológiai Intézet* projektjében végeztek egy újabb, a magyarországi felnőtt (18 éven felüli) népességet reprezentáló művelődés- és vallásszociológiai témájú kérdőíves felmérést összesen 1035 fő megkérdezésével.⁹ 1964 és 2005 között lényegében ugyanazon kérdéssort kellett a válaszadóknak kitölteni, így nemzetközi szinten is egyedülálló, pontos adatok álltak rendelkezésre a magyar lakosság könyvtárhasználati szokásairól, valamint annak időbeli és térbeli változásairól.

A fentieket követően meg kell emlékeznünk a gyerekek olvasási és könyvtárhasználati szokásait vizsgáló kutatásokról is, amelyek jelentős része szintén a Könyvtártudományi és Módszertani Központ olvasáskutató műhelyéhez kötődik. 1977–78 fordulóján kerülhetett sor először egy felső tagozatos korosztály körében 1000 fős reprezentatív mintán elvégzett országos reprezentatív vizsgálatra. Ezt követően 1983–84 telén a középiskolás korosztály (15–18 évesek) körében készült országos, szintén 1000 fős reprezentatív, szociológiai szempontú adatfelvétel. Ezek a kutatások az olvasást a többi szabadidős tevékenység hálójában mutatták be kitérve az iskola szerepére, az olvasás presztízsére, a televíziózásra, az ízlésszerkezetre, a könyvtárhasználatra, valamint az olvasás és értékrend kapcsolatára.¹⁰ A középiskolások olvasási és könyvtárhasználati szokásairól egy átfogó, országos kutatás készült 2001. április 15. és május 15. közötti egy hónapos időszakban hét kisváros 9. és 11. osztályos tanulói körében.¹¹ A kisebb volumenű – nem reprezentatív – vizsgálatok közül példaként kettőt említek. A Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Felnőttképzési Intézet Könyvtár és Múzeumpedagógiai Szakcsoport szegedi tizenévesek körében elvégzett kutatásának célja egy pillanatkép rögzítése volt az e-generáció formálódásáról,¹² míg kifejezetten a középiskolás korosztályt célozta meg a Kaposvári Egyetem kutatóinak irodalommal és olvasással kapcsolatos attitűdvizsgálata. A kutatás elsősorban arra kereste a választ, miként vélekednek a középiskolások az olvasásról és az irodalomról.¹³

Ezeknek a vizsgálatoknak nagy értéke, hogy évtizedek óta pontosan ugyanazon kérdéseket tette fel, így

idősoros adatokat kaptunk a könyvtári tagságról, az olvasás gyakoriságáról, az olvasói ízlésről, a médiahasználat és olvasás összefüggéseiről. A kutatások megteremtették az olvasásszociológia módszertanát és felvázolták a legfontosabb összefüggéseket, amelyeket ma már a tananyag részeként valamennyi informatikus-könyvtáros hallgatónak ismerni kell. A régi jól bevált kérdések mellett azonban nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy az olvasás és a könyvtár világa, és társadalmi, technológiai környezete is állandóan változnak. Új kérdésekre van szükség a digitalizálás miatt és azért is, mert a könyvtárak és a jóléti szolgáltatások fenntartása sem magától értetődő egyszerűen a kultúra „érinhetetlenségének” hangsúlyozásával. A kutatások eredményeként meg kell, hogy mutakozzon a könyvtárak értéke, társadalmi szerepe és hasznosulása is.¹⁴

A cikk célja, hogy a 2017 kora őszén a 3–18 éves gyerekek és a 18 éven felüli felnőtt lakosság körében lefolytatott reprezentatív adatfelvétel eredményei közül bemutassa azokat az idősoros adatokat, amelyek a korábbi évek vizsgálataival való összevetésben tendenciákat, trendeket jeleznek az olvasás és a könyvtárhasználat terén. A jelen cikkben bemutatott főbb tendenciákat követően „mélyfúrásokat”, részletesebb elemzéseket is fogunk végezni egyes részkérdések vonatkozásában, hiszen a projektben összegyűjtött adatok olyan kincsesbányát jelentenek, amelyek még akár évekig munkát adhatnak a kutatóknak.

Módszer

A módszer részletes leírását a kutatást technikai értelemben lebonyolító cég által készített gyorsjelentések¹⁵ tartalmazzák, ugyanakkor a szakszerűség kedvéért a kutatási jelentésben is szükséges az alkalmazott kutatási módszer fő jellegzetességeit, valamint magát a kutatás folyamatát ismertetni. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 „*Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek*” pályázati konstrukció keretében „*Az én könyvtáram*” című kiemelt projekt megvalósításával kapcsolatban nyílt pályázaton választotta ki a *Psyma Hungary Kft*-t, amelynek feladata az adatfelvétel szervezése, lebonyolítása, menedzselése volt. A kérdőíveket és a kutatási tervet „Az én könyvtáram” projekt munkatársaival, a szakmai műhelyeinek képviselőivel, valamint a *Psyma Hungary Kft*. munkatársával való folyamatos egyeztetést követően *Gombos Péterrel*, *Jávorka Brigittával*, *Kiss Gáborral* és *Péterfi Ritával* együtt dolgoztuk ki.

A gyerekeknek és a felnőtteknek szóló kérdőívek kidolgozása során is figyelembe vettük, hogy az adatok a korosztályok között a korábbi évek adataival és más nemzetközi kutatásokkal is összevethetők legyenek. Szintén fontosnak tartottuk, hogy a kérdőívek reflektáljanak az elmúlt évtizedekben bekövetkezett változásokra (pl. a technológiai változások, a könyvtári szolgáltatások hasznosulásának bemutatásával).

Tartalmi értelemben a kidolgozott kérdőívek a következő főbb csomópontok köré szerveződtek:

- demográfiai-társadalmi változók;
- médiahasználat, internetezési szokások, televíziózás;
- könyvtárhasználat gyakorisága, a szolgáltatások igénybe vétele;
- könyvtár- és könyvtároskép, könyvtári funkciók, a könyvtár társadalmi szerepeinek értelmezése;
- olvasási szokások;
- olvasói ízlés;
- könyvvásárlás, házi könyvtár.

A fenti témakörök közül ebben a cikkben a könyvtárhasználók számára, a könyvtárhasználat gyakoriságára, az olvasási szokásokra és az olvasói ízlésre vonatkozó kérdésekre kapott válaszok alapmegoszlásait ismertetem.

A lekérdezés során a gyerekek közül 1502, a felnőttek köréből pontosan 1500 főt kérdeztek meg. A megkérdezendők kiválasztása ún. sétás módszerrel történt, amelynek lényege, hogy egy meghatározott sétaútvonalon az otthonukban kerestek interjúalanyokat. A módszerrel biztosítható, hogy mindenki egyenlő eséllyel kerüljön be a mintába, de az nem, hogy a megkérdezettek összetétele pontosan reprezentálja a hazai lakosság összetételét; ezt a kapott adatok súlyozásával korrigálták.

A gyerekek esetében a vizsgálat újítása volt, hogy a legkisebbek, az olvasni nem tudó korosztálynak is vizsgáltuk az olvasáskultúráját, könyvekhez való viszonyát. Mivel a kérdések értelmezése meghaladta volna a legkisebb gyerekek képességeit, a 10 éven aluliak esetében elsősorban a szülőltől vártuk válaszokat a kérdezőbiztos kérdéseire. A nagyobbak esetében is szükség volt a szülő beleegyezésére a kutatás lefolytatásához, de a kérdésekre már elsősorban a gyerekektől vártuk a választ. A kérdések természetéből adódóan (ahogyan a legkisebbek esetében sem) nem jelentett problémát a gyerek jelenléte, amint a nagyobbaknál sem a felnőtteké.

Könyvtárhasználat

A könyvtárhasználatra vonatkozó kérdések a regisztrált tagságra, a könyvtárlátogatás gyakoriságára és a szolgáltatások igénybe vételére vonatkoztak. A továbbiakban az első kettőre vonatkozó eredményeket ismertetem.

Könyvtári tagság

A könyvtárhasználat kapcsán az egyik legfontosabb kérdés, hogy a hazai lakosság hány százaléka kötelezi el magát beiratkozással intézményeink mellett. A könyvtári tagsággal kapcsolatosan évtizedek óta vizszozatór kérdés, hogy „Beiratkozott tagja-e Ön, vagy volt-e tagja valamikor valamilyen könyvtárnak?”

A kérdésre a következő válaszlehetőségeket kínáltuk: 1. Soha nem volt könyvtári tag, 2. Most nem tag, de régen az volt (több mint 5 éve – 2012 előtt), 3. Most nem tag, de nemrég, korábban az volt (az elmúlt 5 évben – 2012–2016 között), 4. Jelenleg tag: egy könyvtárban, 5. jelenleg tag: több könyvtárban. A 2. és a 3. válaszlehetőség ezúttal a korábbi „Most nem tag, de régebben az volt” opciót váltotta.

	1964	1985	2000	2005	2017
Soha nem volt könyvtári tag	82	37,7	54,6	44,7	40,4%
Most nem tag, de régebben az volt (több mint 5 éve)		44,6	33,7	43,8	41,4%
Most nem tag, de régebben az volt (Kevesebb, mint 5 éve)					8,5%
Jelenleg tag: egy könyvtárban	18	14,6	9,9	9,2	9,1%
Jelenleg tag: több könyvtárban		3,1	1,8	2,3	0,5%
Összesen	100	100	100	100	100

1. ábra

A könyvtári tagság változásai

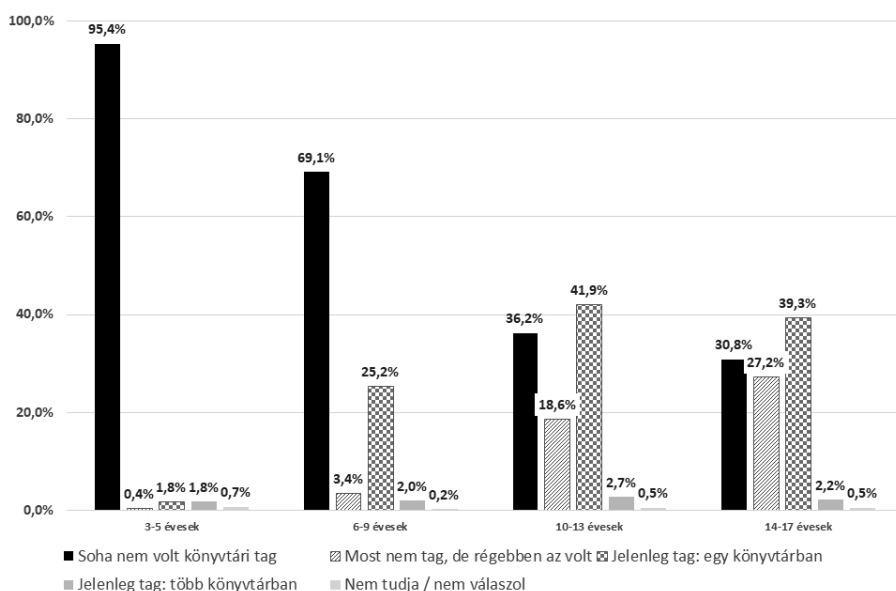
A korábbi évekhez képest a módosítást az indokolta, hogy a válaszokban meg akartuk különböztetni azokat a válaszadókat, akiknek van friss élménye a könyvtárak működéséről, azoktól, akik nem tapasztalták az elmúlt évek változásait, ezért a könyvtár- és könyvtárosképük sok évvel ezelőtti emlékeken alapul. Mindez nem tette összehasonlíthatatlanná a most szerzett adatokat a korábbiakkal.

A válaszok alapján vegyes kép rajzolódik ki. Egyrészt öröndetes, hogy a 2005-ös adatfelvételhez képest 4,3%-kal kevesebben vannak azok a társadalomban, akiknek semmilyen könyvtári élményük nincsen, ugyanakkor csökkent az aktív tagoknak az aránya is, méghozzá először 10% alá azóta, hogy azonos elvek mentén végzünk könyvtárszociológiai adatgyűjtéseket. Különösen fájó a visszaesés a több könyvtárban párhuzamos tagságot is fenntartó válaszadók esetében, hiszen ezeknek az aránya 1% alatt van a teljes népességben belül.

Az adatok értékelésében figyelembe kell vennünk, hogy évtizedekkel ezelőtt minden könyvtári szolgál-

tatás (pl. helyben használat, tájékoztatás) is a könyvtári tagság függvénye volt. Ma a 9,6%-os arány jelentős visszaesés a 80-as évekhez képest, de nem az a 2000-es évek elejéhez képest. A 80-as évekkel való összevetésből pedig éppen a fent leírt különbözőség miatt nem szabad következtetéseket levonni.

Népszerű sztereotípa, hogy a könyvtárhasználók körében a társadalomban meglévő arányukhoz képest jelentősen felülreprezentáltak a gyerekek és az idősek. A felnőttek körében végzett felmérés alapján kiderült, hogy valójában a nyugdíjasok körében kevesebben használják a könyvtárat, mint a fiatalabb felnőtt korosztálynál. Az szintén kiderült, hogy a legfiatalabb felnőttek, különösen az egyetemi hallgatók körében a könyvtár négyszer népszerűbb, mint általában a felnőtt lakosság egészében. Arra számítottunk, hogy a 18 éven aluliak körében a könyvtárhasználók aránya sokkal magasabb lesz, mint a felnőtteknél. Az összehasonlíthatóság érdekében pontosan szóról szóra ugyanazt a kérdést tettük fel a gyerekeknek és a felnőtteknek.

2. ábra

A könyvtárhasználók aránya a gyerekek különböző korcsoportjai esetében

A felnőttekkel való összevetésben háromszoros arányban vannak a gyerekek körében a könyvtárhasználók (31,4%), de ugyanakkor az is elmondható, hogy azok aránya is magasabb, akik soha nem voltak könyvtári tagok (54,7%). A különböző korcsoportok összevetéséből egyértelműen az derül ki, hogy a gyerekek számára az iskola, azon belül is az általános iskola időszaka jelenti az első találkozást a könyvtárral.

A legkisebbeknek (3–5 évesek) mindössze 3,6%-a, az alsó tagozatos korosztálynak már a 27,2%-a, míg a nagyobb általános iskolásoknak már a 44,7%-a tag egy vagy több könyvtárban. A középiskolás években már elkezdődik a lassú lemorzsolódás, miközben azoknak az aránya jelentősen emelkedett, akik valaha tagok voltak, de már nem azok. A legkisebbek esetében ezek szerint sem az óvodás csoportokban,

sem pedig a családokban nem kap akkora hangsúlyt a könyvtárhasználatra nevelés, mint az iskolában.

A válaszok több kérdést is felvetnek. Egyrészt meglepő azoknak a magas aránya, akik soha nem voltak könyvtári tagok. Különösen annak fényében, hogy a gyerekek – ideális esetben – az általános iskolai osztállyal tanóra keretében beiratkoznak valamikor a tanulmányaik elején. Az óvodás korosztály körében nagyon alacsony a regisztrált tagok aránya, ahhoz képest, hogy a könyvtárak jelentős része milyen energiákat mozgósít ennek a korosztálynak a megszólítása érdekében.

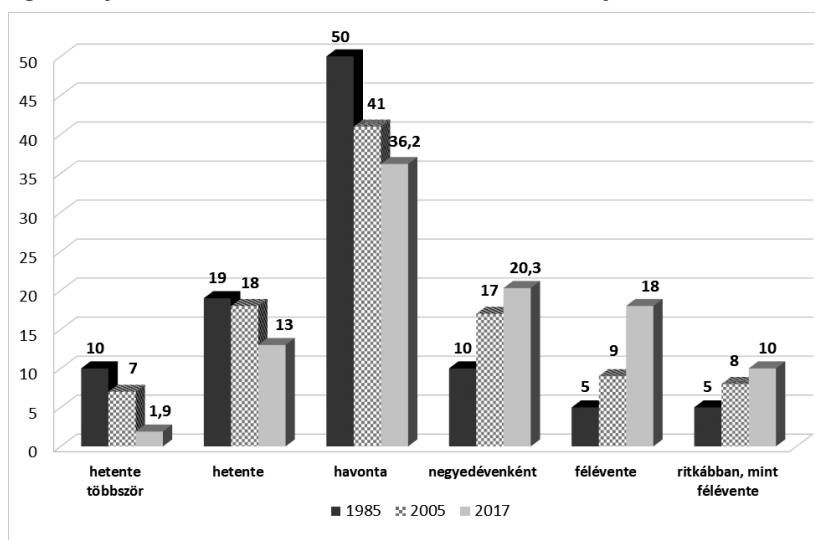
A válaszok alapján képet kaptunk a könyvtárhasználók demográfiai, társadalmi összetételéről, erről azonban majd egy későbbi számban fogunk részletesen írni, szintén a korábbi évek vizsgálati eredményeivel való összevetésben. Napjaink felnőtt könyvtárhasználója nem áll távol a korábbi évekétől. Ma is jellemzően a fiatal, magas iskolai végzettségű, városi, értelmiségi munkakörökben dolgozó nők körében magasabb a könyvtári tagok aránya. A gyerekek esetében újra bebizonyosodott a családi háttér meghatározó szerepe. A magasabb iskolai végzettségű, szellemi foglalkozású, magasabb jövedelemmel bíró szülők

gyerekei nagyobb valószínűséggel válnak maguk is könyvtárhasználóvá.

A könyvtárhasználat gyakorisága

A könyvtárhasználat gyakoriságát nemcsak a könyvtári tagoktól, hanem valamennyi válaszadótól megkérdeztük. A kérdés így hangzott: „*Milyen rendszerességgel jár Ön könyvtárba?*”. A kérdésre azért volt szükség, mert a könyvtári szolgáltatásokat elvileg bárki igénybe veheti beiratkozástól függetlenül.

A válaszok alapján a magyar felnőtt lakosság 28,3%-ának semmilyen könyvtár élménye nem volt még életében, miközben a válaszadók több mint fele (56,4%) járt már könyvtárban, de jelenleg mégsem érzi azt, hogy szüksége lenne ennek az intézményrendszernek a szolgáltatásaira. Összességében az elmúlt évben a könyvtárat használók aránya 15,1% volt, amiből arra következtethetünk, hogy több mint minden harmadik olvasónk veszi igénybe úgy a könyvtárakat, hogy nem iratkozik be a teljes évre. A könyvtárlátogatás gyakoriságára vonatkozóan rendelkezésre állnak összehasonlítható adatok a korábbi évek reprezentatív vizsgálataiból. Ezekkel az eredményekkel való összevetést láthatjuk a következő diagramon.

3. ábra

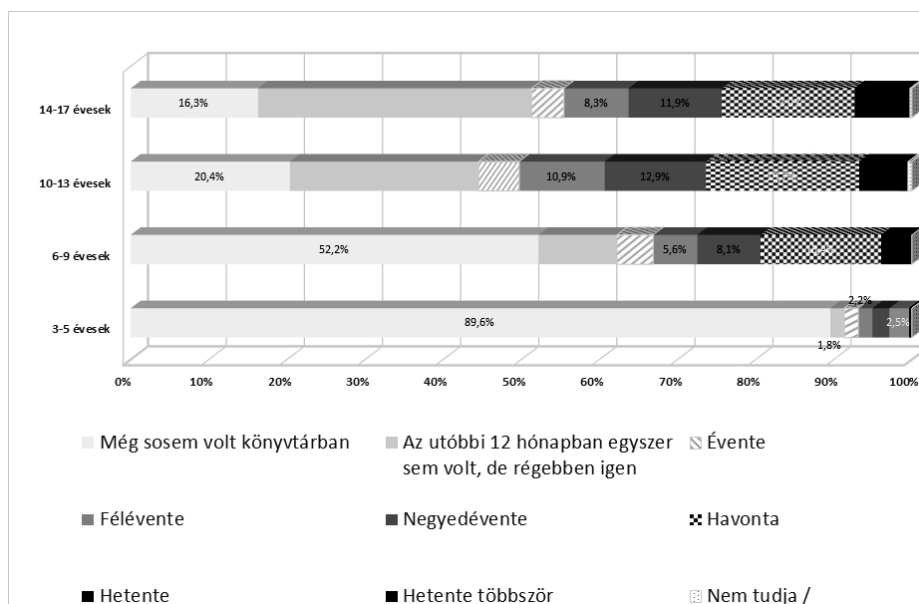
A könyvtárhasználat gyakoriságának alakulása a felnőtt válaszadók körében 1985–2017 között

A táblázatból világosan látható, hogy akik járnak könyvtárba, azok is ritkábban teszik ezt, mint korábban. A legmagasabb érték ma is a havi rendszerességű könyvtárhasználat mellett van. Ez igazodik a jellemző kölcsönzési időhöz. A legnagyobb visszaesés azok körében tapasztalható, akik korábban hetente

többször is megjelentek a könyvtárban. Ma már erre a típusú használatra nagyon keveseknek van szükségük. Vélhetően a jelenségre megint az elektronikus formában elérhető információk nagy mennyisége és a videokölcsönzés népszerűségének csökkenése ad magyarázatot.

A gyerekeknek a kérdés a következőképpen hangzott: „Milyen gyakran jár (a gyerek neve)/jár sz könyvtárba?”. A válaszokat a következő diagram mutatja be korcsoportonkénti bontásban. (Az átláthatóság érde-

kében csak a „Még soha nem volt könyvtárban”, a „Félévente”, a „Negyedévente” és a „Havonta” válaszokon láthatók az adatfeliratok.)

4. ábra

A könyvtárlátogatás gyakorisága az egyes korosztályok esetében

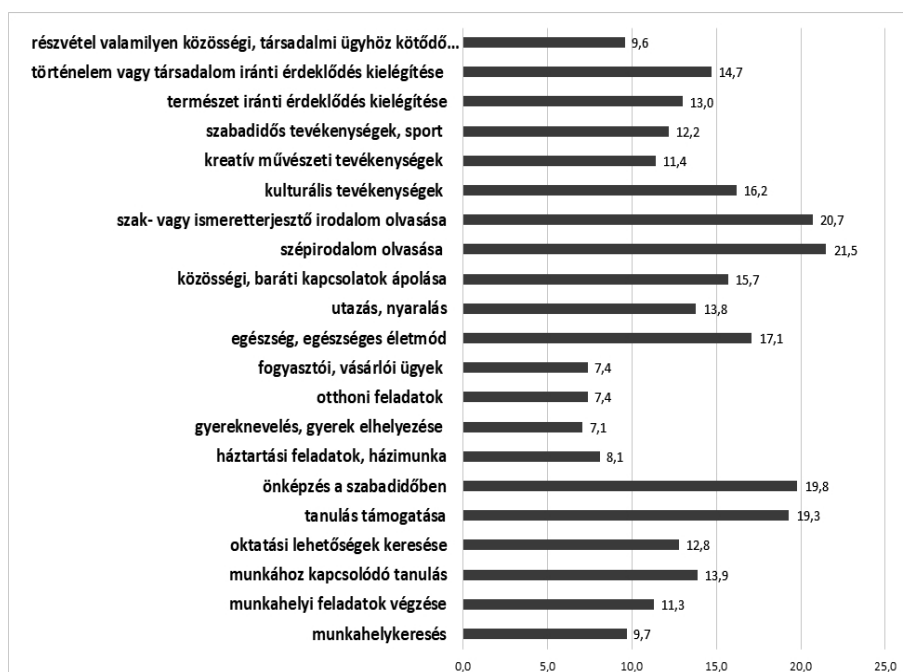
A 10 éven felüli gyerekeknek megközelítőleg a fele nyilatkozta, hogy valamilyen rendszerességgel jár a könyvtárba. A válaszok alapján főleg a kisebbek körében fordult elő, hogy a gyerekek egyáltalán nem járnak könyvtárba. Ebben a tekintetben túlságosan nagy az ugrás a 10 éves korosztálynál. A 10 éven aluliak esetében a válaszokat jellemzően a szülő adta, aki sem az óvodában, sem pedig az iskolában nincs a gyerekkel, aki lehet, hogy a szülei tudtán kívül (pl. egy tanóra keretében, amelyről nem mesélt otthon) már volt, vagy akár rendszeresen jár a könyvtárba. Valószínűsíthetjük, hogy a valóságban ennél sokkal többnek vannak, akiknek volt már könyvtári élményük, de azt az óvodás csoporttal vagy az iskolai osztállyal szerezték.

A könyvtár hasznosulása

A könyvtár hasznosulása az élet különböző területein is tetten érhető. Ahhoz, hogy komplex módon megértjük, hogy a hazai lakosság életében milyen szerepet tölt be a könyvtár, az eddigi hazai olvasás- és művelődésszociológiai gyakorlatban még nem alkalmazott megközelítésekre is szükség volt. A könyvtár hasznosulására vonatkozóan egy – a szakirodalmi szem-

lében már említett – nemzetközi felmérés kérdését vettük át: „Az élet mely területén veszi/vette hasznát a településén lévő (városi, kerületi, községi) könyvtár által nyújtott szolgáltatásoknak, információknak? (Az elektronikus szolgáltatásokra is gondoljon!)”. A kérdés azt feltételezi, hogy a könyvtár igen sokféle területen hasznosulhat. Például, ha valaki a könyvtárból veszi kölcsön az útikönyvet, amelyet a nyaralásnál használ, akkor utazáshoz használta a könyvtárat. Ha valaki a gyermekét a könyvtárban hagyja, amíg elintézi a hivatali ügyeit, akkor a gyermeknevelés, gyermekmegőrzés területén hasznosultak számára az intézményeink szolgáltatásai. Ha bárki a könyvtár nyilvános vezeték nélküli hálózatán keresztül foglal színházjegyet, akkor más kulturális tevékenységek terén profitált a könyvtárak tevékenységéből. A kérdést csak a felnőtteknek tettük fel.

Magyarországon először tettük fel ezt a kérdést, de érdekes összehasonlító adataink vannak más országokból. Egy későbbi lekérdezés során szolgálhatnak referenciaként a mostani adatok. Jelen cikkben csak az alapmegoszlásokat ismertetem, hiszen a jelenleginél sokkal nagyobb teret igényelne egy demográfiai változók mentén elvégzett elemzés.

5. ábra

A könyvtári szolgáltatások hasznosulása az élet egyes területein

Alapvetően a szak- és a szépirodalom olvasásában az emberek több mint 20%-a profitál a közkönyvtárak működéséből. Ezt szorosan követi az önképzés szabadidőben és a formális tanulás támogatása, kevéssel 20% alatti értékekkel. 15% fölötti értékekkel szerepel még a közösségi, baráti kapcsolatok ápolása, a kulturális tevékenységek valamint az egészség, egészséges életmód. A lakosságnak sokkal jelentősebb szelete érzi a saját életében a könyvtárat hasznosnak, mint ahányan beiratkozással elkötelezték magukat egy-egy intézmény mellett.

A nemzetközi összevetés is önálló cikket igényelne. Az olvasás valamennyi országban vezető helyen szerepel, ahogyan a formális és nem formális tanulás támogatása is. Ezek aránya magasabb is, mint a hazai válaszadók által adott értékek. A norvég és a holland válaszadókhoz képest többen jelezték, hogy hasznosult számukra a könyvtár a munkahelykeresésben, a szabadidös tevékenységekben, a háztartási feladatok ellátásában, a közösségi, baráti kapcsolatok ellátásában, ami a két említett országban meglévő magas beiratkozási arány figyelembe vétele mellett igencsak figyelemre méltó és elgondolkodtató. A finn válaszadókkal szemben lényegében minden területen lemaradásban vagyunk (a hollandokkal és a norvégokkal együtt).

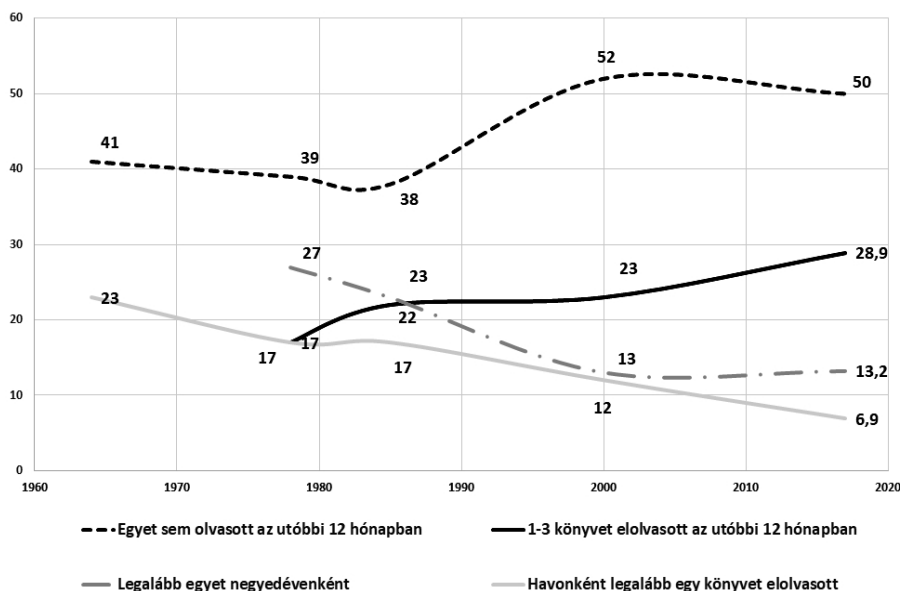
Olvasás

Az olvasási szokások és olvasói ízlés kérdései még mindig meghatározó jelentőséggel bírnak a könyvtárak szolgáltatásainak kialakítása szempontjából. Korábban erre vonatkozóan is számos sztemerd kérdéssel rendelkezünk, amelyekre adott válaszok az 1960-as évek közepéig rendelkezésre állnak. Ugyanezeket a kérdéseket most is feltettük a válaszadóinknak, jóllehet az olvasás társadalmi és technológiai környezete olyan mértékben átalakult, hogy borítékolható volt a jelentős visszaesés.

A könyvolvasás gyakorisága

A könyvolvasás gyakorisága az egyik legfontosabb tényező, amely egyben a könyvtárak igénybevétele is jelentősen befolyásolja. A könyvolvasás gyakoriságára vonatkozó kérdés a következőképpen hangzik már évtizedek óta: „*Elfoglaltságai mellett – tan-könyvön kívül – olvas-e könyveket?*”.

Nem lehet egyértelműen sem pozitív, sem pedig negatív tendenciákról beszélni. Az mindenképpen örömteli, hogy 2000-től 50%-ra csökkent azoknak az aránya, akik egy darab könyvet sem olvastak az elmúlt évben. Ezzel szemben egyértelműen ijesztő, hogy 17 év alatt közel felére csökkent a gyakran ol-

6. ábra

A könyvolvasás gyakorisága

vasók (azaz, akik megközelítőleg évente 12 darab könyvet elolvasnak) aránya. A gyakran és a soha nem olvasók táborának csökkenése mellett azonban szélesre húzott a ritkán olvasók csoportja, közülük is elsősorban azoké, akik évente 1-3 könyvet olvasnak el. Ezekből az adatokból önmagukban nem érdemes messzemenő következtetéseket levonni, hiszen az olvasás fogalma ma már nem csak a könyvolvasásra vonatkozik, hanem annál sokkal komplexebben értelmezhető, értelmezendő. Ráadásul az eredmények önbevalláson alapulnak. A válaszadók által megadott adatokat semmilyen kontrollkérdés alapján nem korrigáltuk.

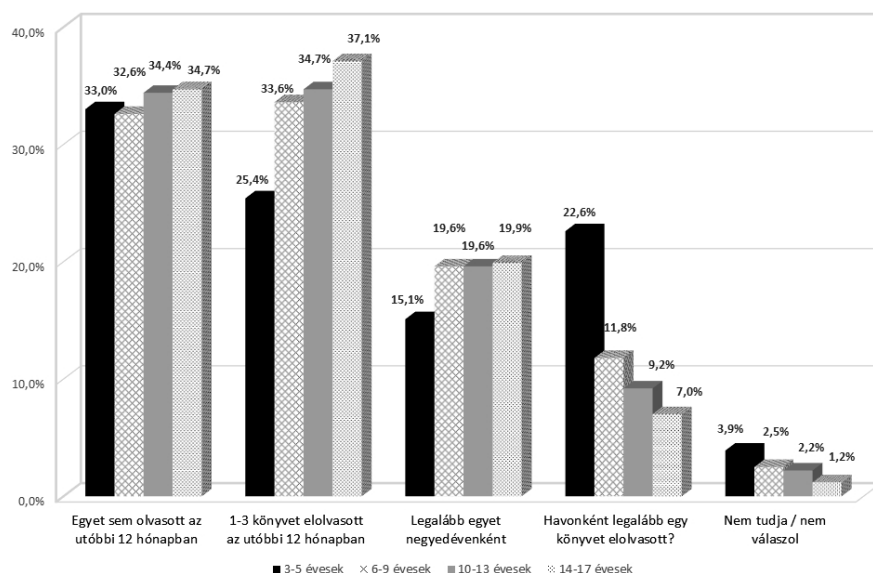
Bizonyos társadalmi-demográfiai jellemzők esetén azonban az emberek még mindig nagyobb valószínűséggel olvasnak. Közismert tény, és erre a jelen kutatás is rávilágított, hogy a nők, a fiatalok, a magas iskolai végzettségűek, a szellemi foglalkozásúak és városi környezetben élők körében többen vannak az olvasók és kevesebben a nem olvasók. Az erre vonatkozó adatokat szintén részletesebb elemzés nyomán szeretnénk közzétenni, jóllehet a mostani kutatásunk eredményei sem változtatták meg alapvetően ezeket az ismereteinket.

A gyerekeknek ezt a kérdést lényegében ugyanebben a formában tettük fel: „*Elfoglaltságai mellett – a tankönyvön és az iskolai kötelező olvasmányokon kívül – olvas-e a gyermek könyveket (vagy ha még nem tud olvasni, akkor olvasnak-e fel neki)?*”, illet-

ve a 10 éven felülieknek „*Elfoglaltságaid mellett – a tankönyvön és az iskolai kötelező olvasmányokon kívül – olvasol-e könyveket?*”. Értelemszerűen a legkisebbekre értettük a felolvasás lehetőségére vonatkozó kiegészítést, amelyet mi tettünk a korábbi – pont ugyanebben a formában feltett – kérdés után, hogy az olvasni tudás előtti időszakra vonatkozó ismereteket is össze tudjuk gyűjteni.

A táblázatból világosan látható, hogy az egyáltalán nem olvasók aránya nagyon hasonló valamennyi korosztály esetében, de a gimnazisták felé közelítve ez az érték – ha enyhén is, de – folyamatosan nő. Összességében azt mondhatjuk, hogy megközelítőleg a gyerekek egyharmadának az életében nincs jelen a szabadidős olvasás. A gyakran olvasók vonatkozásában az adatok hasonló tendenciákat sejtetnek: az életkor előrehaladtával egyre kevesebb gyereknek napi, heti igénye az olvasás.

Az iskoláskor előtti években, amikor még a szülő olvas a gyereknek, közel kétszer annyian válaszolták, hogy havonta egy könyvet végig olvasnak, mint az eggyel idősebbek esetében. Ezt követően következik egy fokozatos, de nem jelentős mértékű csökkenés. Érthető módon az olvasó kor előtti korosztálynak szóló könyvek rövidebbek, könnyen fogyaszthatóbbak, ráadásul a rutinosabb olvasó szülő prezentálásában gyorsabban is peregnek a mese eseményei, mint saját olvasatban, így hamarabb „teljesíthető” az évi 12 olvasmány, mint „saját erőből”.

7. ábra

A könyvolvasás gyakorisága az egyes korosztályok esetében

A középiskolás korosztály adatait Nagy Attila 2001-es felméréseinek eredményeivel vethetjük össze, és azt láthatjuk, hogy bizony ebben a korosztályban az olvasás gyakorisága nagyon jelentős mértékben csökkent az elmúlt néhány évben. Akkor 12% volt az egyáltalán nem olvasók aránya, és 30% azoké, aki évente mindössze egyetlen könyvet olvasnak végig. Mi ebben a két kategóriában magasabb értékeket mértünk. Ezzel szemben a legtöbbet olvasó gyerekek aránya 12%-ról 7%-ra csökkent. Nagy Attila 2001-ben összevetette a különböző iskolatípusokba járók olvasásának gyakoriságát is. Akkor a szakképző iskoláktól a gimnáziumi tanulók felé haladva egyre nőtt az olvasás gyakorisága, és a nem olvasók aránya a szakk munkásképzőkbe járók körében hatszor akkora (24%) volt, mint a gimnazistáknál (4%). A rendszeresen olvasók aránya majdnem kétszer annyi (17%) volt a gimnazisták esetében, mint a szakk munkástanulók körében (9%).

A 2017-es adatfelvétel eredményei alapján is elmondható, hogy jelentős különbségek vannak a gimnáziumi és a szakk munkástanulók olvasásának gyakorisága között. Az olvasás gyakorisága mindkét iskolatípusba járók esetében nagymértékben csökkent. Ma a rendszeresen (havonta átlag egy könyvet) olvasók aránya a gimnáziumi tanulók körében 9,9%, a szakk munkástanulók között mindössze 2,6%. A soha egyetlen könyvet sem olvasók aránya a gimnazisták esetében 21,7%, a szakk munkástanulóknál 55,8%. A különbség tehát megmaradt a gimnazisták javára, akikről viszont

sajnos elmondható, hogy ma körülbelül annyit olvasnak, mint 17 évvel ezelőtt egy szakk munkástanuló. A teljesség kedvéért lássuk a szakközépiskolák tanulói adatait is. Az esetükben a rendszeresen olvasók aránya 17%-ról 5,4%-ra csökkent, a soha nem olvasók pedig 8%-ról 31,2%-ra nőtt.¹⁶

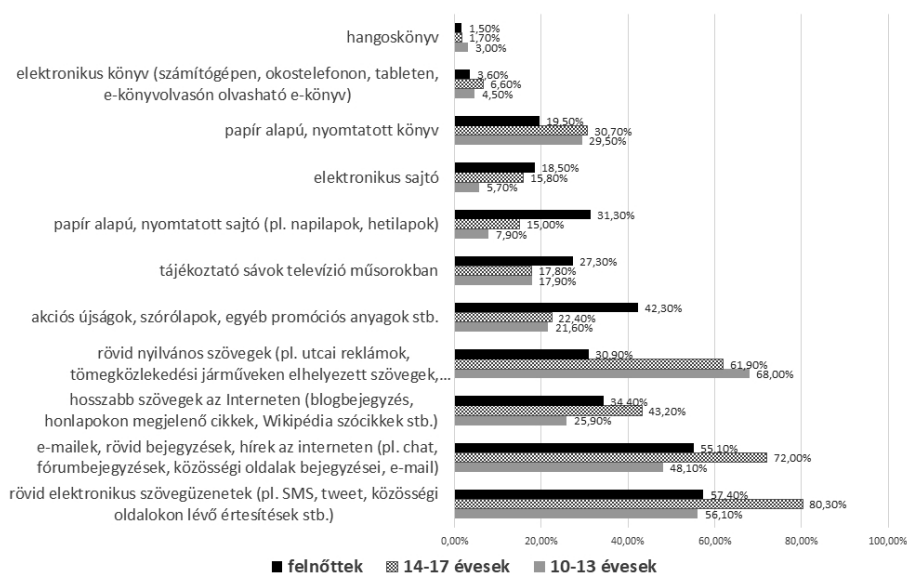
Olvasói napi menü

Az olvasáskutatás jellemzően a könyv- és a folyóirat-olvasásra, a hagyományos szövegek fogyasztására tér ki. Korunk embere azonban nemcsak a könyvekben, napilapokban találkozik írott szövegekkel, hanem a mindennapokban szinte mindig és mindenhol olvasnia kell. A szellemi foglalkozású személyek számára a levelezés alapvető követelmény a munkahelyen, de a közösségi oldalakon regisztrált emberek az azonnali üzenetküldő szolgáltatásokon vagy az sms-ekben napi szinten olvasnak, és írnak rövid szöveges üzeneteket. Ugyan az olvasáskutatás a korábbi években elsősorban a könyvolvasásra korlátozódott, be szeretnénk volna vezetni egy olyan új kérdést, amellyel az írásbeliség napjainkban igen elterjedt formái is nyomon követhetőkké és mérhetőkké válnak. A kérdést Lengyelországban dolgozták ki, és azokat Paweł Kuczyński mutatta be a *New Spaces of Reading* konferencián Varsóban 2017. május 16-án. A kérdésnek ilyen értelemben nem voltak előzményei a magyar szakirodalomban, így a mostani eredményeink sem összevethetők ko-

rábbi évek állapotaival, ugyanakkor bízunk benne, hogy ezt az egyszerű kérdést a későbbi olvasáskutatói projektek felveszik majd a kérdőívekbe, és ezzel 2017-től kezdve megalapozhatjuk az olvasó fogalmának kiterjesztését. A könyvolvasás időbeli dimenziójával szemben itt láthatunk egy pillanatképet is arról, milyen szövegeket fogyasztanak a válaszadóink egy átlagos napon.

A kérdés az előző napi olvasási gyakorlatra vonatkozott, és arra kereste a választ, hogy a megkérdezettek milyen típusú tartalmakat fogyasztottak. Ebből következtetni lehet, hogy azok, akik ugyan nem vallják magukat könyvolvasónak, azok milyen formákban találkoztak írásos tartalmakkal. A lengyel kollégák alapvetően három kategóriát határoztak meg: 1. a

könyvolvasót, 2. a szövegfogyasztót, 3. a tartalomfogyasztót. Az első kategóriába tartoznak azok, akik az előző napon akármilyen rövid ideig is, de könyvet vagy nyomtatott sajtóterméket olvastak. A második kategóriába tartoznak az SMS-ek, a tweet-ek, közösségi oldalak bejegyzéseinek, emaileknek az olvasói. Szintén ide tartoznak a manapság nagyon népszerű képregények olvasói. Ezek a tartalmak rövidek, messze nem képviselnek olyan értéket, mint a könyvek: akik fogyasztanak ilyeneket, azok nem tekinthetők „nem olvasó”-nak. A következő kategória a tartalomfogyasztóé, aki szövegeket nem olvas, de zenét hallgat, vagy videókat néz. A kérdést csak a felnőtteknek és a 10 éven felüli gyerekeknek tettük fel, akiknek a válaszait közös diagramban mutatjuk be.

8. ábra

Olvasói „napi menü” - az előző nap fogyasztott tartalmak összetétele a felnőttek és a 10 évnél idősebb gyerekek körében

A kérdés akkor fogja elnyerni igazi értelmét, amikor már évekre visszamenőleg fogunk rendelkezni összehasonlítható adatokkal, de azért a pillanatnyi állapot is számos tanulságot hordoz. Ebben a megközelítésben a könyvolvasókat már egészen más megközelítésben láthatjuk. Ha valaki az előző napon vett a kezébe könyvet, akkor őt tekintjük könyvolvasónak, függetlenül attól, hogy végigolvasta-e, vagy, hogy milyen gyakran teszi ezt. Ez a lakosság majdnem egyötödéről mondható el. Nyomtatott sajtótermékeket a válaszadók több mint 30%-a, elektronikus sajtót 18,5%-a, elektronikus könyveket pedig 3,6%-a fogyasztott az előző napon. A könyv új formátumai iránti érdeklődés még messze

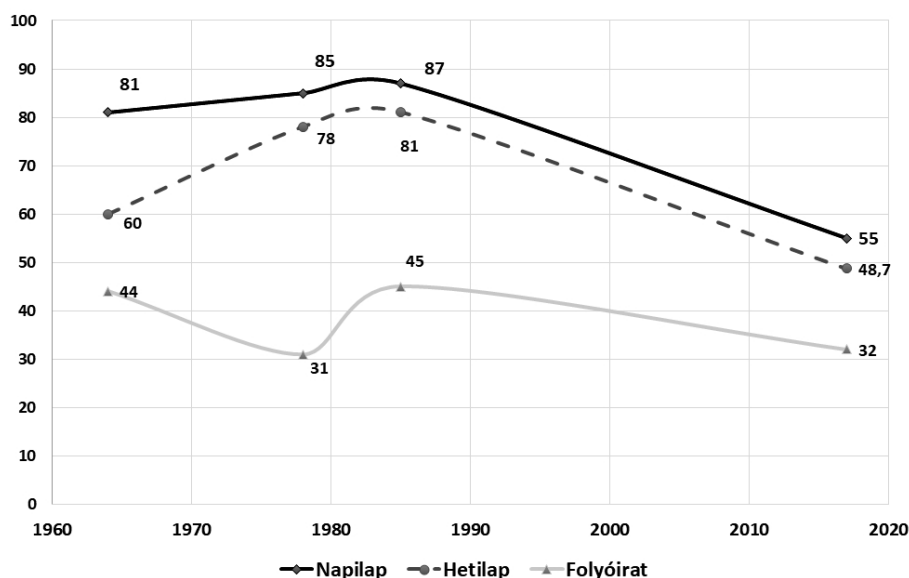
alul múlja a nyomtatottal szembenit. Érdekes módon a nyomtatott sajtó is többek olvasói menüjén szerepel, mint az internetes, jóllehet a nyomtatott sajtó „versenytársának” ugyanúgy tekinthetjük a hosszabb internetes szövegeket és az interneten olvasható rövid híreket is, amelyek jóval magasabb említésszámmal szerepeltek, mint az elektronikus sajtó.

Az írásbeliséggel való kapcsolatot jelentik egyik oldalról a rövid nyilvános szövegek (utcai reklámok, feliratok) és a szórólapok, promóciós anyagok, akciós újságok is, de a mindennapi írásbeliség legfőbb alkalmait ma már az emailek és a rövid elektronikus szövegüzenetek olvasása jelentik. Napjaink emberének ez

a legfontosabb találkozása a szövegekkel. Különösen tanulságos, hogy például a rövid nyilvános szövegek, reklámok mennyivel nagyobb arányban jutnak el a tízenévesekhez, mint a felnőttekhez. Szintén feltűnő a gyerekek nyitottsága az akciós újságokra, szórólapokra és promóciós anyagokra.

Sajtóolvasás

A sajtóolvasás kapcsán újra egy régi kérdést tettünk fel az idősoros adatok reményében: „A következő sajtótermékeket milyen gyakran szokta olvasni: rendszeresen, időnként, nagyon ritkán vagy egyáltalán nem szokta olvasni?”

9. ábra

Sajtótermékek olvasási gyakorisága

Összességében a nyomtatott sajtó olvasásának radikális csökkenését figyelhetjük meg, amelynek egyik oka bizonyosan az internetes hírportálok térnyerése, amelyek kiszorítják a hagyományosan szerkesztett papír alapú vagy papír és digitális alapon is megjelenő újságokat. A másik ok általában az interneten történő információszerezés elterjedése lehet, amely képes a jól értesültség látszatát kelteni azokban is, akik valójában semmilyen objektív (vagy az objektivitás látszatát keltő) forrásból nem értesülnek a világ eseményeiről. Ezekhez a következtetésekhez azonban alaposabban is ki kell elemeznünk az adatfelvétel során kapott óriási mennyiségű adatokat.

A gyerekek sajtóolvasására egyetlen kérdésünk vonatkozott, amelyet a következő formában tettünk fel: „A következő sajtótermékeket milyen gyakran szokta, szokta (a gyerek neve) olvasni?”.

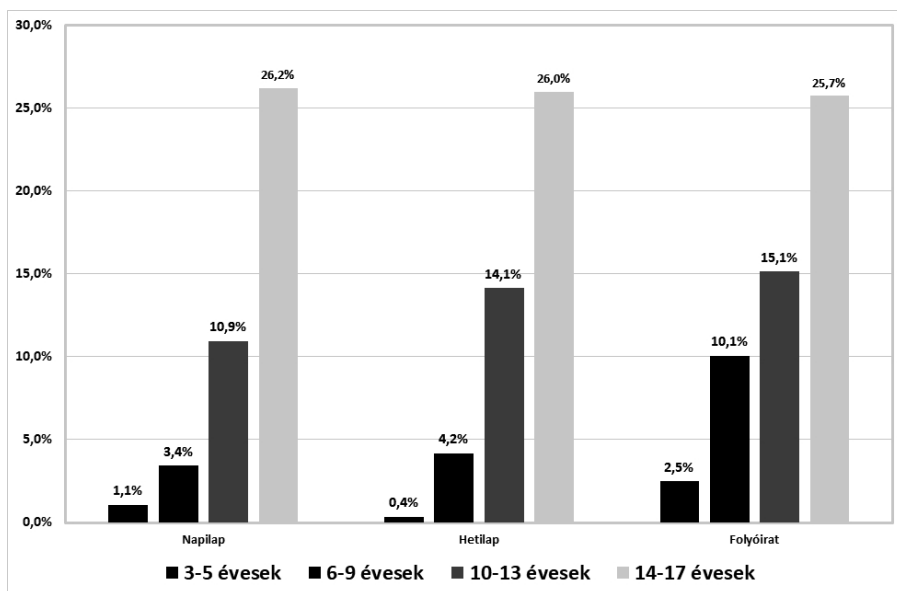
Nagyon elenyésző azoknak a gyerekeknek az aránya, akik akármilyen rendszerességgel bármilyen sajtótermékeket vesznek a kezükbe. A demográfiai változók mentén vizsgálódva azért megállapíthatjuk, hogy korosztályonként nagyon jelentős eltérések tapasztalha-

tók. Valamennyi periodikum esetében megfigyelhető, hogy az életkor előre haladásával párhuzamosan nő az adott tartalmak fogyasztóinak aránya.

Az 1983-ban a felső tagozatos korosztály körében készített adatfelvétel során a gyerekek 69,5%-a nyilatkozta, hogy napilapot, 91,5%, hogy hetilapot, és 21%, hogy folyóiratot olvas.¹⁷ Ekkor még voltak olyan hetilapok, amelyek a gyerekeknek hivatkozási alapot, közös élményt jelentettek, amely nem olvasása a beszélgetésből való kimaradást, az informáltság hiányát hozta magával. Jelenleg annyira alacsony a periodikumok olvasottsága a gyerekek körében, hogy bizonyosan elmondhatjuk, nem létezik olyan nyomtatott sajtótermék, amely egy-egy korosztály tagjai közül sokakhoz nagy valószínűséggel eljut.

Olvasói ízlés

A korábbi évtizedekben az olvasói ízlésre vonatkozóan több kérdés is volt a kutatásokban. Tekintettel arra, hogy jelen vizsgálatnak az elsődleges célja nem az olvasói ízlés felmérése volt, a korábbi kérdésekből

10. ábra

Sajtóolvasás a gyerekek körében

kettőt tartottunk meg, a legutóbbi olvasmányra és a kedvenc íróra vonatkozót. Az előbbi így hangzott jelenlegi felmérésünkben: „Melyik az a könyv, amelyet (amelyeket) jelenleg olvas, (vagy ha most nem olvas), melyiket olvasta legutóbb? Kérem, sorolja fel őket, mondja meg a könyv szerzőjét és a könyv címét is, ha tudja.” A válaszadók több könyvet is megadhattak.

Ebből a listából az aktuális olvasmányok keresztmetsze rajzolódik ki a szemünk előtt. Nem volt kötelező szerzőt és címet is mondani, amennyiben csak az egyiket vagy a másikat említette a válaszadó, azt ugyanolyan elfogadhatónak tartottuk, ugyanakkor a feldolgozásnál nem egészítettük ki a hiányos szerző-cím párokat.

1964		1985		2005		2017	
Szerző	%	Szerző	%	Szerző	%	Szerző	%
1. Jókai M.	16,2	Szilvási L.	3,7	Brown, D.	3,5	Steel, D.	3,1
2. Gárdonyi G.	4,9	Jókai M.	2,6	Steel, D.	3,4	Lőrinc L. L.	3,1
3. Móricz Zs.	4,9	Dumas	2,2	Jókai Mór	2,7	King, S	2,5
4. Mikszáth K.	4,1	Berkési A.	2,1	Wass Albert	2,1	Rejtő Jenő	2,3
5. Hugo, V.	2,3	Merle, R.	1,8	Rejtő J.	1,7	Christie, A.	2
6. Verne, J.	2,2	Zalatnay S.	1,8	Moldova Gy.	1,6	Jókai Mór	2
7. Cronin, A. J.	2,2	Zilahy L.	1,3	Trvtko, V.	1,4	Szabó Magda	1,8
8. Móra F.	1,7	Móricz Zs.	1,1	Lőrincz L. L.	1,3	Rowling, J.K.	1,6
9. Mark Twain	1,5	Rejtő J.	1,1	Kertész Imre	1,2	Follett, Ken	1,6
10. Tolsztoj L.	1,4	Szabó László	1,1	Márai S.	1,0	Gárdonyi Géza	1,5

11. ábra

A legutóbb olvasott szerzők a felnőtt válaszadók körében (1964–2017)

A 2005-ös felmérés gyorsjelentésében a 10-es lista ismeretében egyhe minőségi javulásról számolt be Nagy Attila és Péterfi Rita. Akkor Márai Sándor vagy a Nobel-díjjal frissen kitüntetett Kertész Imre első tízbe való bekerülése bizonyult pozitív fejleménynek.¹⁸ A legfrissebb tízes listával kapcsolatosan a legelső felfedezésünk, hogy az 5. helyen szereplő Agatha

Christie-n, 7. helyen szereplő Szabó Magdán és a 9. helyen szereplő Ken Folletten kívül egyetlen új név sincs a listán. Ahogy sem a „krimi koronázatlan királynője”, sem a 10 éve elhunyt Kossuth-díjas író, sem pedig a walesi szerző nem mostanában tűnt fel az irodalomban, népszerűségük pedig nem az elmúlt években megjelent könyveiknek köszönhető.

Jókai Mór természetesen – a korábbi éveknek megfelelően – most sem hiányozhat a listáról. Az évről évre ugyanolyan formában feltett kérdésben nem szabunk időhatárt, hogy milyen régre visszamenőleg kell megmondani a legfrissebb olvasmányt, így Jókai Mór és *Gárdonyi Géza* a kötelező irodalmak miatt rendre bekerül az első tízbe. Sokaknak ez a legutóbb olvasott mű. Mindenesetre a nagy magyar mesemondó még ezzel együtt is lecsúszott 2005-ös dobogós helyéről a 6. helyre. A magyar szerzők közül *Lőrincz L. László* és *Rejtő Jenő* népszerűsége is töretlen, a külföldiek közül *Danielle Steel* és *Stephen King* szintén nem először kerültek a legnépszerűbbek közé. Érdeklenség ebben a friss listában, hogy soha koráb-

ban nem szerepelt ennyi nőíró a legnépszerűbbek között. A tízből összesen négy szerző is a szebbik nem képviselője. Talán ez alapján megfogalmazhatunk egy korunkra jellemző sajátosságot, miszerint a nők sajátos világlátásukkal, érzékenységgel jobban magukkal tudják ragadni az olvasókat, mint a férfiak. A következő, évtizedek óta változatlanul feltett kérdés úgy hangzik, hogy „*Kik a legkedvesebb írói?*”. A teljesen szabad kérdésre – a frissen olvasottal szemben – azt vagy azokat kellett mondani, akiket a válaszadó kifejezetten kedvel. A következő táblázat 1985 óta mutatja be a magyarországi felnőtt lakosság legkedvesebb íróinak tízes listáját.

1985		2000		2005		2017	
szerző	%	szerző	%	szerző	%	szerző	%
1. Jókai Mór	32,5	Jókai Mór	16,2	Jókai Mór	22,1	Jókai Mór	12,7
2. Szilvási Lajos	19,8	Cook, Robin	7,6	Mikszáth Kálmán	6,4	Lőrincz L. L.	6,5
3. Berkesi András	16,3	Moldova György	6,8	Móricz Zsigmond	6,3	Steel, D.	6,0
4. Mikszáth Kálmán	12,3	Steel, Danielle	6,0	Moldova György	5,8	Rejtő Jenő	5,7
5. Móricz Zsigmond	7,5	Mikszáth Kálmán	5,8	Rejtő Jenő	4,8	Szabó Magda	4,8
6. Gárdonyi Géza	6,8	Szilvási Lajos	4,8	Petőfi Sándor	4,7	Agatha Christie	4,6
7. Moldova György	5,4	Petőfi Sándor	4,2	Lőrincz L. László	4,5	King, S	4,6
8. Merle, Robert	4,8	Lőrincz L. László	3,8	Szabó Magda	4,1	Mikszáth Kálmán	4,3
9. Dumas, Alexandre	4,8	Gárdonyi Géza	3,4	Gárdonyi Géza	4,1	Móricz Zsigmond	3,7
10. Petőfi Sándor	4,8	Berkesi András	3,2	Steel, Danielle	4,0	Petőfi Sándor	3,7

12. ábra

A legkedvesebb írók a felnőtt lakosság körében (1985–2017)

Jókai Mór az elmúlt évtizedekben mindig magasan az élen végzett. Ennek a fő oka nyilvánvalóan az iskolai kötelező olvasmányok hatása. Ha nem is valószínűsíthetjük, hogy valóban Jókai lenne a legszívesebben forgatott szerző, kétségkívül a XIX. századi klasszikus a legismertebb magyar író. 2017-ben sincs ez másképp, Jókai Mór magasan a magyarok „legkedvesebb” írója. A fentebbi lista alapján valószínűsíthetjük, hogy a Jókait követő nevek (Lőrincz L. László, Danielle Steel, Rejtő Jenő, Szabó Magda, Agatha Christie és Stephen King) elsősorban ismertségüknek és olvasottságuknak köszönhetően érdemelték ki a válaszadóink bizalmát, az őket követő klasszikusok

azonban vélhetően újra – Jókai Mórhoz hasonlóan – az iskolai élmények hatására kerültek közel a magyarok szívéhez.

A gyerekeknek lényegében ugyanezeket a kérdéseket tettük fel: „*Melyik az a könyv, amelyet (amelyeket) jelenleg olvasol, (vagy ha most nem olvasol) melyiket olvastad legutóbb?*” Az olvasni még nem tudó korosztály esetében értelemszerűen a felolvasásra is vonatkozhatott a kérdés. Ezt követően rákérdeztünk a legkedvesebb szerzőre is. Ebben az esetben már csak szerzői minőségben értelmezhető személyeket lehetett említeni.

3-5 évesek				6-9 évesek			10-13 évesek			14-17 évesek		
	szerző	db	% ¹⁹	szerző	db	%	szerző	db	%	szerző	db	%
1.	Bartos Erika	30	8,20	Benedek Elek	17	4,55	Gárdonyi Géza	25	6,60	Leiner Laura	14	3,66
2.	Benedek Elek	17	4,64	Bartos Erika	14	3,74	Molnár Ferenc	17	4,49	J.K. Rowling	11	2,88
3.	Grimm testvérek	14	3,83	Grimm testvérek	9	2,41	J.K. Rowling			Molnár Ferenc	5	1,31
4.	Walt Disney	10	2,73	Walt Disney	8	2,14	Jeff Kinney	7	1,85	Fejős Éva		
5.	Csukás István	7	1,91				Jókai Mór			Karinthy Frigyes		
6.	Lázár Ervin	5	1,37				Leiner Laura	6	1,58			
7.				Hans Christian Andersen,								
8.	Fekete István			Bálint Ágnes,			Móra Ferenc			Mikszáth Kálmán	4	1,05
	Marék Veronika	3	0,82	Fekete István,	5	1,34	Móricz Zsigmond	5	1,32	Rejtő Jenő		
9.	Tony Wolf			Jeff Kinney,						William Shakespeare		
				A.A. Milne,						Daniel Defoe,		
10.	Milne			Móra Ferenc			Mikszáth Kálmán	4	1,06	Fekete István,	3	0,79
							Erich Kästner			Gárdonyi Géza, Jókai Mór, Robin Cook, Stephen King		

13. ábra

A legutóbb olvasott szerzők

3-5 évesek				6-9 évesek			10-13 évesek			14-17 évesek		
	szerző	db	%	szerző	db	%	szerző	db	%	szerző	db	%
1.	Benedek Elek	28	7,65	Benedek Elek	26	6,95	J. K. Rowling	18	4,75	J.K. Rowling	22	5,76
2.	Bartos Erika	27	7,38	Bartos Erika	23	6,15	Gárdonyi Géza	13	3,43	Fekete István,	13	3,40
3.	Grimm testvérek	17	4,64	Grimm testvérek	20	5,35				Leiner Laura		
4.	Disney	10	2,73	Hans Christian Andersen	12	3,21	Csukás István, Fekete István	10	2,64	Móra Ferenc	12	3,14
5.	Marék Veronika	8	2,19	Fekete István	10	2,67	Jeff Kinney	9	2,37	Jókai Mór, Stephen King	10	2,62
6.	Hans Christian Andersen,	7	1,91	Móra Ferenc	9	2,41						
7.	Csukás István			Csukás István,	8	2,14	Benedek Elek, Leiner Laura	7	1,85	Molnár Ferenc	9	2,36
8.	Lázár Ervin	5	1,37	A.A. Milne			Jókai Mór,			Gárdonyi Géza	8	2,09
9.	Fekete István	4	1,09	Bálint Ágnes	6	1,60	Molnár Ferenc	6	1,58	Szabó Magda	7	1,83
10.	A. A. Milne			Walt Disney	5	1,34	Arany János, Móra Ferenc	5	1,32	Benedek Elek, Rejtő Jenő	5	1,31

14. ábra

A legkedvesebb szerzők

Legelőször azt kell megemlítenünk a fenti lista alapján, hogy 10 éves kor alatt a szülő válaszolt, így a Magyar Népmesékkel azonosított Benedek Elekhez vagy a Bogyó és Babócahoz és Anna, Peti, Gergőhöz köthető, szülőknél, gyerekeknek egyaránt könnyen fogyasztható Bartos Erika itt a szülő választása volt mind a legutóbb olvasott, mind pedig a „legkedvesebb” írók között. A legkedvesebb írók bemutatása szintén önálló cikket igényelne. Ami már az első rátekintésre látszik, hogy bár Leiner Laura vagy Jeff Kinney felkerült a tíz legnépszerűbb közé a nagyobbaknál, de az említések száma alapján jelenleg nincs olyan egész generációt megmozgató közös olvasmányélményt, mint a Harry Potter volt az ezredforduló környékén.

Összegzés

A kutatás legnagyobb eredménye, hogy 2005 után először sikerült összehasonlító adatokat kapni országos reprezentatív mintán a hazai gyermek és felnőtt lakosság olvasási, könyvtárhazsználati és információhasználati szokásairól. Az összehasonlító adatsorok mentén új kérdések bevezetésével igyekeztünk azokat a változásokat is követni, amelyek alapvetően befolyásolják a könyvtárhazsználati, információkeresési és médiahasználati szokásokat. Ezeknek a kérdéseknek a jelentősége akkor fog megnőni, amikor évek múltán ugyanezeket felteszik, és trendeket rajzolnak fel a jelen állapothoz képest. A mostani gyorsjelentés csak egy felszínes első rátekintés arra az óriási adathalmazra, amelyet a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek” pályázati konstrukció keretében „Az én könyvtáram” című kiemelt projekt számára gyűjtöttünk. A jelenlegi adatok elemzése még hosszú időn keresztül munkát ad majd a kutatóknak.

Az internet, a digitális média, az elektronikus formában keletkező és terjedő nagy mennyiségű információ – és általában a digitalizálás – olvasásra és könyvtárhazsználatra gyakorolt hatása óriási, és olyan változásokat indukál, amelyeknek most még bizonyos, hogy csak a legelején vagyunk, ráadásul a hatásuk hosszú távon nem jósolható meg biztonsággal. A személyes könyvtárhazsználatok száma és a könyvtárakba beiratkozottak száma enyhén visszaesett, a könyvtár mégis az élet legváltozatosabb területein hasznosul az emberek mindennapi életében.

A rendszeresen könyvet olvasók aránya a magyar társadalmon belül soha nem látott mértékben összezsuz-

gorodott, ezzel párhuzamosan azonban enyhén nőtt a ritkábban olvasók aránya. Összességében a könyvet olvasók tábora 2000-hez képest minimálisan nőtt. Ma ez a réteg a lakoságnak a fele. Az olvasói ízlés vonatkozásában nem regisztrálhattunk olyan változást, amely nagymértékben megváltoztatta volna eddigi ismereteinket. Az olvasók és nem olvasók társadalmi-demográfiai összetételében is a már ismert tendenciák rajzolódtak ki felmérésünk adatai alapján. Szükséges hosszú távon az olvasás és az olvasó fogalmát kiterjeszteni a könyvolvasóról minden elektronikus tartalom olvasójára. Az olvasói napik menü mérésével egy másik dimenzióban is képet kaphattunk az olvasókról, ami szerint a felnőttek 20%-a, a nagyobb gyerekek 30%-a tekinthető könyvolvasónak.

Az új kérdések bevezetésével és az újabb szempontok mérésével egyben új fejezetet is kezdtünk a hazai olvasáskutatás gyakorlatában, megtartva a korábbi évek eredményeit és módszertani megalapozottságát, hogy a jelenlegi környezethez adekvát módon közelítsünk az olvasás és a könyvtárhazsználat összetett és a társadalmi mozgások által nagyon erősen determinált területéhez.

Ebben a cikkben a felmérések legfontosabb megállapításait közöltük. Az év folyamán további írásokban szeretném ismertetni az egyes részkérdésekkel kapcsolatos eredményeket.

Jegyzetek

Az elektronikus források utolsó megtekintése: 2018. január 23.

1. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek” pályázati konstrukció keretében „Az én könyvtáram” című kiemelt projekt számára készült tanulmányok rövidített változata.
2. NAGY Attila – PÉTERFI Rita: Olvasás, könyvtár- és számítógép-hazsználat. Gyorsjelentés a Társi és az OSZK 2005-ös vizsgálatáról = Könyvtári Figyelő, 2006. 1. sz. 31–44. p. <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00058/nagy.html>
3. NAGY Attila: Szakemberek helyett gépek? (Változási tendenciák a könyvtárhazsználati szokásokban) = Könyvtári Figyelő, 2006. 52. évf. 4. sz. 457–467. p. <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00061/nagy.html>; PÉTERFI Rita: A könyvtárhazsználati szokások alakulása a számítógép- és az internethazsználat tükrében = Könyvtári Figyelő, 2006. 52. évf. 4. sz. 468–483. p. <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00061/peterfi.html>; NAGY Attila: Olvasás és értékrend. Változási tendenciák a könyvolvasási szokásokban = Könyv-

- tári Figyelő, 2007. 53. évf. 1. sz. 9–27. p. <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00062/contenta2dd.html>;
4. MÁNDI Péter: Könyvolvasás és könyvvásárlás Magyarországon. Budapest, Könyvkiadók és Terjesztők Tájékoztató Központja, 1865. 78 p. ; MÁNDI Péter: A könyv és közönsége. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1968. 294 p. ; V. KULCSÁR Júlia – MÁNDI Péter: Könyvek otthon. Egy országos felmérés eredményei a könyvvásárlásról és a családi könyvtárakról. Budapest, Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete, 1983. 183 p.
 5. GEREBEN Ferenc: A felnőtt népesség olvasási és olvasmánybeszerzési szokásai. Egy reprezentatív országos vizsgálat eredményei. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ, 1989. 121 p. ; GEREBEN Ferenc: A könyvtárhasználati szokások változásai a közművelődési könyvtárakban = Könyvtári Figyelő, 32.évf. 1986. 1. sz. 13–30. p. epa.oszk.hu/00100/00143/00283/EPA00143-konyvtari-figyelo-1986-1-013_030.pdf ; GEREBEN Ferenc: Olvasás Magyarországon az 1960-as és 1970-es években = Kultúra és Közösség, 1980. 2.sz. 39–52. p.
 6. GEREBEN Ferenc: Könyv, könyvtár, közönség. (A magyar társadalom olvasáskultúrája olvasás- és könyvtárszociológiai adatok tükrében). Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 1998. 228 p. <http://mek.oszk.hu/01700/01742/01742.pdf>
 7. GEREBEN Ferenc: Olvasás- és könyvtárszociológiai vizsgálatok Magyarországon. In: Könyvtárosok kézikönyve. 4. kötet. Határterületek. Szerk. Horváth Tibor, Papp István. Budapest, Osiris, 2005. 17–49. p.
 8. GEREBEN Ferenc: Olvasáskultúránk az ezredfordulón = Tiszatáj, 2002. 2. sz. 61–72. p. <http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/folyoiratok/tiszataj/02-02/gereben.pdf>
 9. NAGY Attila: Keresik életük értelmét? Olvasás, könyvtár, szocializáció. Budapest, OSZK–KMK, 1991.
 10. NAGY Attila: Háttal a jövőnek? Középiskolások olvasás- és művelődésszociológiai vizsgálata. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár – Gondolat kiadó, 2003. 217 p.
 11. BOZSÓ Renáta – BARÁTNÉ HAJDU Ágnes – HARKAI Daniella – PAJOR Enikő – PATKÓSNÉ HANESZ Andrea: Olvasási szokások a tizenévesek körében Szegeden 2011-ben. Kutatási beszámoló. Szeged, SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Felnőttképzési Intézet Könyvtár és Múzeumpedagógiai Szakcsoport, 2011. 79 p.
 12. GOMBOS Péter – HEVÉRNÉ KANYÓ Andrea – KISS Gábor: A netgeneráció olvasási attitűdje. 14–18 évesek véleménye könyvekről, olvasásról, irodalomról – egy felmérés tanulságai = Új Pedagógiai Szemle, 2015. 1–2. sz. <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/a-netgeneracio-olvasasi-attitudje>
 13. VAKKARI, Pertti – AABØ, Svanhild – AUDUNSON, Ragnar – HUYSMANS, Frank – OOMES, Marjolein: Perceived outcomes of public libraries in Finland, Norway and the Netherlands = Journal of Documentation, 70. vol. 2014. 5. no. 927–944. p.
 14. A felnőtt lakosság olvasási- és könyvtárhasználati szokásai (Közvélemény-kutatási tevékenység az EFOP-3.3.3-VEKOP/162016-00001 pályázati konstrukció keretében). Gyorsjelentés. Psyma Hungary Kft. 2017. október 5.; A 3–17 éves gyerekek olvasási- és könyvtárhasználati szokásai (Közvélemény-kutatási tevékenység az EFOP-3.3.3-VEKOP/162016-00001 pályázati konstrukció keretében). Gyorsjelentés. Psyma Hungary Kft. 2017. október 5.
 15. NAGY Attila: Háttal a jövőnek? Középiskolások olvasás- és művelődésszociológiai vizsgálata. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár; Gondolat Kiadó, 2003. 76–77. p.
 16. NAGY Attila: Keresik életük értelmét? 1991. i. m. 36–37. p.
 17. NAGY Attila – PÉTERFI Rita: Olvasás, könyvtár- és számítógép-használat, 2005. i. m. 31–44. p.
 18. Az összes megkérdezettek százalékában.

Beérkezett: 2018. január 23.

Digitalizálás Székelyföldön

A Székelyföldi Digitális Emlékezet program keretében 2009 óta nagyszabású digitalizálás folyik a csíkszeredai Kájoni János Megyei Könyvtárban. Elsősorban 18–19. századi erdélyi és székelyföldi vonatkozású kiadványokat (helyi monográfiákat, történeti, művelődéstörténeti munkákat) választották ki digitalizálásra. A digitalizált kiadványok az OSZK-val kötött együttműködés keretében a MEK-ben is elérhetők.

(OSZK intranet, 2018. február 7.
Moldován István híre, valamint
<https://szekelyhon.ro/aktualis/atmentik-a-regi-dokumentumokat-mar-tobb-tizezer-oldalt-digitalizáltak-alapján>)